yetkin®
BİLİMSEL YAYINLAR

Dr. Merve ALÇIK ENGÜRÜLÜ

ÇEVRESEL HALK KATILIMININ BİR ARACI OLARAK YARGI
KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YARGISAL ve YARI YARGISAL KATILIM MODELLERİ ve ARAÇLARI

Dr. Merve ALÇIK ENGÜRÜLÜ

ÇEVRESEL HALK KATILIMININ BİR ARACI OLARAK YARGI

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YARGISAL ve YARI YARGISAL KATILIM MODELLERİ ve ARAÇLARI

YETKİN Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş.
Strasburg Caddesi No: 31/A 06430 Sıhhiye/ANKARA
Tel: 0 (312) 231 42 34 (35) - 232 03 43 Faks: 229 87 85
Şube: Abide-i Hürriyet Cad. No: 158 34381 Şişli/İSTANBUL
Tel: 0 (212) 234 50 56 (57) Pbx Faks: 0 (212) 234 50 58
http://www.yetkin.com.tr e-posta: yetkin@yetkin.com.tr

YETKİN

YETKİN® YAYINLARI

ÇEVRESEL HALK KATILIMININ BİR ARACI OLARAK YARGI

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YARGISAL ve YARI YARGISAL KATILIM MODELLERİ ve ARAÇLARI

YETKİN YAYINLARI

Dr. Merve ALÇIK ENGÜRÜLÜ
Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

ÇEVRESEL HALK KATILIMININ BİR ARACI OLARAK YARGI

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YARGISAL ve YARI YARGISAL KATILIM MODELLERİ ve ARAÇLARI

Ankara, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....7

KISALTMALAR CETVELİ 17

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KONUSU.....21

II. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI.....24

ÖN BÖLÜM
MEVCUT HUKUK DÜZENLERİNDE EKOLOJİK BİR DÖNÜŞÜM İHTİYACI

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇEVRESEL HALK KATILIMININ KAVRAMSAL ve HUKUKİ ÇERÇEVESİ

I. ÇEVRENİN KORUNMASI AÇISINDAN HALK KATILIMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 39

A. Çevresel Demokrasinin Bir Unsuru olarak Halk Katılımı.....39

1. Halk Katılımının Tanımı.....43

2. Halk Katılımının Türleri 49

3. Halk Katılımı ile İlişkili Kavramlar.....60

a) Katılım ve İstişare 60

b) Halk Katılımı ve Halk Müzakeresi.....63

c) Sürdürülebilir Kalkınma.....66

B. Halk Katılımının Avantajları ve Dezavantajları 74

II. ÇEVRESEL HALK KATILIMININ HUKUKİ ÇERÇEVESİ 85

A. Çevresel Halk Katılımının Tarihsel Gelişimi 85

B. Çevresel Halk Katılımının Hukuki Niteliği 92

1. Bir İlke Olarak Çevresel Halk Katılımı 93

2. Çevre Hakkının Usul Güvencesi: Çevresel Katılım Hakkı 100

a) Çevresel Katılım Hakkının Uluslararası Antlaşma ve Metinlerdeki Yeri 101

b) Çevresel Katılım Hakkının Anayasalardaki Yeri ve Bölgesel Yargı Mekanizmaları Nezdinde Anlamı 113

3. Çevresel Katılım Hakkının Yerli Halklar Açısından Bir Görünümü: Yerli Halkların Özgür, Önceden Bilgilendirilmiş Rızası 117

C. Çevresel Katılım Hakkının Kapsamı 123

1. Hakkın Öznesi: Herkes 123

a) Gerçek Kişiler 123

(1) Vatandaşlar 134

(2) Dezavantajlı Gruplar 136

(a) Çocuklar, Gençler ve Gelecek Nesiller 137

(b) Kadınlar 141

(c) Yerli Halklar 144

b) Tüzel Kişiler 155

c) Doğa ve Hayvanlar 157

2. Hakkın Konusu 164

a) Katılımın Ön Şartı: Çevresel Bilgiye Erişim 164

b) Çevresel Karar Alma Sürecine Katılım 178

(1) Çevre ile İlgili Belirli Faaliyetler Hakkında Alınan Kararlara Halkın Katılımı 179

(2) Çevre ile İlgili Plan, Program veya Politikalara Halkın Katılımı 185

(3) Çevre Üzerinde Önemli Etkisi Olabilecek Genel Düzenleyici İşlemlerin Hazırlanmasına Halkın Katılımı 187

c) Yargıya Erişim 191

3. Hakkın Yükümlüsü 199

İKİNCİ BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YARGISAL ve YARI YARGISAL KATILIM MODELLERİ VE ARAÇLARI

I. YARGISAL ÇEVRESEL HALK KATILIMI MODELLERİ 203

A. Ulusal Mahkeme Modelleri 204

1. İhtisaslaşma Kriterine Göre Modeller 205

a) Adli veya İdari Mahkeme Modelleri 206

b) Çevre İhtisas Mahkemesi Modelleri 211

(1) İsveç Toprak ve Çevre Mahkemeleri 215

(2) Hindistan Ulusal Yeşil Mahkemesi 218

(3) Avustralya Yeni Güney Galler Toprak ve Çevre Mahkemesi 220

(4) Değerlendirme 222

2. Yargı Yoluna Başvurana Dair Menfaat Kriterine Göre Yargısal Modeller 225

a) Bireysel Menfaat Koşulunu Gözeten Yargısal Modeller ve Koşulun Esnek Yorumlanması 227

b) Bireysel Menfaat Koşulunun Gözetilmediği, Herkese Dava Açma Yetkisi Veren Yargısal Modeller 238

B. Uluslararası ve Bölgesel Düzeyde Yargı Mekanizmaları Modelleri.....263

1. Uluslararası Yargı Mekanizması Modeli Önerisi: Uluslararası Çevre Mahkemesi 264

2. Bölgesel Düzeyde Mevcut Yargı Mekanizmaları Modelleri.....272

a) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 273

b) Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi 289

c) Avrupa Birliği Adalet Divanı 298

C. Yargısal Modeller İçerisinde Yer Alan Katılımı Sağlayan Araçlar, Usuli Prosedürler 305

1. Çevresel Meselelere Dair Yargılamalarda Kullanılan Usuli Bir Katılım Prosedürü Olarak *Amicus Curiae* 306

a) *Amicus Curiae* Hakkında Genel Bilgiler 306

b) Çevresel Yargılamalar Çerçevesinde *Amicus Curiae* Görüşleri.....309

c) Çevresel Meselelerde Uluslararası Yargı Mekanizmalarından Danışma Görüşü İstenmesi Sürecindeki Yazılı Görüşler 317

2. Bilgi Uçurma *(Whistleblowing)* ve Bilgiyi Uçuranları *(Whistleblowers)* Koruyucu Hukuki Düzenlemeler.....328

a) Çevresel Bilgi Uçurma, Çevresel Bilgiyi Uçuranlar ve Çevresel Halk Katılımı Arasındaki İlişki 328

b) Çevresel Bilgiyi Uçuranları Koruyucu Hukuki Düzenlemeler.....331

3. Halkın Katılımı Aleyhine Stratejik Davalara Karşı Hukuki Düzenlemeler 339

a) Halkın Katılımı Aleyhine Stratejik Davalar 339

b) Halkın Katılımı Aleyhine Stratejik Davalara Karşı Kabul Edilen Hukuki Düzenlemeler 347

II. YARI YARGISAL ÇEVRESEL HALK KATILIMI MODELLERİ 355

A. Çevresel Katılım Hakkına Özgülenen veya Çevre ile İlgili Sözleşmeler Kapsamında Oluşturulan Yarı Yargısal Modeller 355

1. Aarhus Sözleşmesi Uyum Komitesi 357
2. Kuzey Amerika Çevresel İş Birliği Antlaşması Çevresel İş Birliği Komisyonu.....365

B. Çevre Korumaya Özgülenmiş Kamu Denetçiliği Kurumu Modelleri.....369

1. Çevre Korumaya Özgülenmiş Kamu Denetçiliği Kurumu Modellerine Genel Bir Bakış 369
2. Macaristan Gelecek Nesiller İçin Parlamento Komiseri..372
   a) 2011 Tarihli Macaristan Anayasa Değişikliği Öncesinde Macaristan Gelecek Nesiller İçin Parlamento Komiseri.....374
   b) 2011 Tarihli Macaristan Anayasa Değişikliği Sonrası Macaristan Gelecek Nesiller Komiser Yardımcısı.....381
3. Yeni Zelanda Çevre İçin Parlamento Komiserliği.....389
4. Kanada Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Komiseri.....396
5. Kenya Ulusal Çevre Şikayetleri Komitesi 402

C. İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Oluşturulan Yarı Yargısal Modeller 404

1. BM İnsan Hakları Komitesi 405
2. BM Çocuk Hakları Komitesi 409
3. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 422
4. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu 425
5. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu 431

III. ÇEVRESEL HALK KATILIMININ ETKİLİLİĞİ ve İNCELENEN MODELLERİN ETKİLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....439

A. Çevresel Halk Katılımının Etkililiği.....439

B. Çevresel Halk Katılımını Etkili Kılmanın Yolları.....442

C. Çalışmamızda İncelenen Çevresel Halk Katılımı Modellerinin Etkililiğinin Değerlendirilmesi.....448

SONUÇ.....455

KAYNAKÇA.....479

KAVRAM DİZİNİ.....517